

**НАЦИОНАЛНИ
ИДЕНТИТЕТ
И МЕЂУНАРОДНЕ
ИНТЕГРАЦИЈЕ**

НАУЧНИ СКУП

„БАНАЛНИ ЕВРОПЕИЗАМ” И ИДЕНТИТЕТ У ПРОЦЕСУ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ”

Сажетак

У овом раду ауторка се бави концептом изв. „баналног европеизма” као корисним аналитичким концептом за разумевање идентитета у процесу европске интеграције. Банални европеизам се у овом раду схвата као имплицитна, подсвесна везаност/идентификација са ЕУ као легитимном политичком влашћу. Основни аспект баналног европеизма је да идентификација са ЕУ није херојска, већ банална, и огледа се кроз свакодневне, „баналне” навике и праксу (употреба пасоша, возачких дозвола итд), које непрестано подсећају грађане о њиховој укључености у систем ЕУ. Везаност за ЕУ се непрестано понавља кроз „баналне” свакодневне акције. У том смислу, идентитет ЕУ није заснован на свесном, добровољном избору појединца да се идентификује као европски грађанин и да подржи процес европске интеграције, већ кроз свакодневну социјализацију грађани имплицитно прихватају промену европске реалности, радије него да се експлицитно са њом сагласе. Рад је подељен на два дела. У првом делу разматра се концепт баналног европеизма, који сагледава идентитет као конингентални и контекстуални процес. У другом делу рада, ауторка се бави питањем односа идентитета ЕУ и националних идентитета. Закључује се да концепт баналног европеизма, који концептуализацију европског идентитета темељи на премисама наци-

Научни сардник, Институт за политичке студије, Београд

Рад је настао у оквиру рада на пројекту 179009 Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

онализма, представља користан аналитички оквир за разумевање идентитета у процесу европске интеграције.

Кључне речи: национални идентитет, идентитет ЕУ, банални европеизам, европеизација, европске интеграције.

1. Увод

У последњој деценији приметан је пораст интересовања за теоријско разматрање идентитета у процесу европске интеграције. Фокус анализе све више је усмерен на питање постојања идентитета ЕУ, као и утицаја овог идентитета на националне идентитете држава чланица ЕУ. Какав је њихов однос у процесу европске интеграције? Да ли се идентитет ЕУ може посматрати као феномен са збиром нула?

У циљу одговора на ова питања, ауторка се опредељује за приступ тзв. „баналног европеизма“ за изучавање идентитета у процесу европске интеграције. Полази се од становишта да концепт „баналног европеизма“ представља користан аналитички оквир за разумевање идентитета у процесу европске интеграције. Банални европеизам сагледава идентитет као конингентални и контекстуални процес. Наиме, да би се разумео процес формирања идентитета ЕУ, као и природа и комплексност односа између овог идентитета и националних идентитета, потребно је да се препозна не само значај контекста у оквиру кога се формира идентитет, већ и контингентна природа идентитета као процеса. Банални европеизам подвлачи значај имплицитне, подсвесне идентификације грађана ЕУ кроз свакодневне, „неупадљиве“ навике и праксу. Основни аспект баналног европеизма је да идентификација са ЕУ није херојска, већ „приземна“, па чак и банална. За грађане ЕУ, идентификација са ЕУ огледа се у свакодневним „незапаженим“ активностима (употреба пасоша, возачких дозвола, поштовање правних прописа ЕУ), које непрестано подсећају грађане о њиховој укључености у систем ЕУ.

Рад је подељен на два дела. У првом делу, разматра се приступ тзв. „баналног европеизма“ који се заснива на ставновишту да је идентитет ЕУ контингентни и контекстуални процес. Други део рада бави се питањем односа идентитета ЕУ и националних идентитета. Према баналном европеизму, идентитет ЕУ олакшава „процват“ различитих националних идентитета. Ауторка закључује да концепт баналног европеизма, који концептуализацију европског идентитета темељи на премисама национализма, представља користан аналитички оквир за разумевање идентитета у процесу европске интеграције.

2. „Банални европеизам“ у процесу европске интеграције

Како дефинисати појам идентитета, када његово разумевање „упућује на динамички, релациони карактер феномена и његову тешко рашчлањиву мултидимензионалност“?¹ Остављајући по страни различите дефиниције идентитета са којима се сусрећемо, постоје одређене одлике идентитета које су заједничке већини дефиниција, те се као такве могу издвојити.² Пре свега, идентитет укључује одређени степен идентификације, тј. поистовећивања са одређеним друштвеним скупинама. Затим, идентитет подразумева потребу за припадањем, будући да идентитети настају као производ друштвене интеракције. Исто тако, идентитет се јавља као одговор у односу на „другог“, те стога подразумева посебност према „другом“. Идентитет је део саморазумевања једног ширег концептуалног оквира те омогућава разумевање и објашњавање света око себе. Најзад, идентитет представља основу самопоштовања, стварајући осећај припадништва и заједништва.³ У општем смислу, идентитет бисмо стога могли дефинисати као „процес поистовећивања (идентификације)

1 Милена Пешчић, „Национални идентитет: између континуитета и променљивости.“ *Српска политичка мисао*, вол. 37, бр. 2, 2012, стр. 104.

2 Миша Стојадиновић, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву.“ *Политичка ревија*, вол. 29, бр. 3, 2011, стр. 73.

3 Миша Стојадиновић, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 27-28.

појединца са одређеним друштвеним скупинама (од породице, преко локалне заједнице и регије па све до човечанства), на основу прихватања погледа на свет, вредности или образаца понашања.⁴ Када је реч о идентитету, најопштија могућа класификација је подела на лични и колективни идентитет.⁵ Лични, односно индивидуални идентитет као процес стицања сопственог идентитета, развијања сопственог погледа на свет и формирања односа појединца према друштву, оличен је у трагању за одговорима на питања *Ко сам ја?*, *Одакле сам?*, *Коме припадам?*, те стога овај термин подразумева поистовећивање појединца са одређеним друштвеним групама, као и прихватање вредности, норми и модела понашања који су карактеристични за те друштвене групе.⁶ Када је реч о колективним идентитетима, они се заснивају на „идеји да група људи прихвати основну и последичну сличност која доводи до тога да осећају међусобну солидарност.”⁷ Колективни идентитети су друштвено конструисани, тј. они настају као последица друштвене интеракције, те је у њиховој основи посебно изражена потреба за припадањем.⁸ Отуда се они могу дефинисати као „колективно дељене друштвене конструкције које повезују појединце са друштвеним групама, националним или супранационалним замишљеним заједницама.”⁹

Када је реч о идентитету ЕУ, у академским круговима не постоји консензус око питања постојања овог идентитета, као и његове дефиниције. Поједини аутори сматрају да иден-

4 Никола Божиловић, *Култура и идентитет на Балкану*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2007, стр. 44.

5 Миша Стојадиновић, „Питање националног идентитета у XXI веку,” *Политичка ревија*, вол. 27, бр.1, 2011, стр. 116.

6 Sandra Radenović, „Nacionalni identitet, etnicitet (kritička) kultura sećanja,” *Filozofija i društvo*, br. 3, 2006, str. 222.

7 Neil Fligstein, Alina Polyakova, Wayne Sandholtz, „European Integration, Nationalism and European Identity,” *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, n51, 2012, p. 108.

8 Миша Стојадиновић, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву,” *Политичка ревија*, вол. 29, бр. 3, 2011, стр. 73.

9 Thomas Risse, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Cornell University Press, Ithaca, 2010, p. 9.

титет ЕУ постоји¹⁰, док други сматрају да је мало вероватно образовање колективног европског идентитета.¹¹ Поједини аутори, пак, концептуализацију европског идентитета темеље на национализму, полазећи од становишта да су национални и европски идентитет у већој или мањој мери компатибилни. То је случај и са концептом баналног европеизма, који настоји да концепт „баналног национализма“ примени на област европске интеграције.

Два су питања од кључног значаја приликом разматрања питања идентитета ЕУ и његовог односа са националним идентитетима у процесу европске интеграције. Како настаје идентитет ЕУ? Да ли његово јачање условљава опадање привржености или припадања некој националној заједници, или пак, његово постојање не угрожава опстанак националног идентитета? Према појединим ауторима, основни недостатак теоријског разматрања идентитета ЕУ у процесу европске интеграције је занемаривање питања на који начин долази до образовања овог идентитета, као и „узрочне тежине“ овог идентитета у процесу интеграције.¹² Отуда наше опредељење за тзв. „банални европеизам“ који представља користан аналитички оквир који покушава да пружи одговор на ова два питања.

Шта је „банални европеизам“? Која је његова вредност за изучавање идентитета у процесу европске интеграције? Корене баналног европеизма налазимо код теоретичара Мајкла Билига (Michael Billig), који у свом делу *Banal Nationalism* развија тезу о тзв. „баналном национализму“. Према овом аутору, национални идентитет представља више од унутрашњег психолошког стања, он треба да буде концептуализован као „облик живота који се свакодневно живи у свету

10 Michael Bruter, *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*, Palgrave Macmillan, London, 2005.

11 Montserrat Guibernau, „The birth of a united Europe: on why the EU has generated a *non-emotional* identity.“ *Nations and Nationalism*, vol. 17, n° 2, 2011, pp. 302-315.

12 Liesbet Hooghe, Gary Marks, „A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus.“ *British Journal of Political Science*, vol. 39, n° 1, 2009, p. 23.

држава нација.¹³ Национални идентитет се одржава кроз свакодневни живот припадника нација, те стога латентност националистичке свести не зависи од „ћудљивости индивидуалног сећања” јер би у том случају много људи заборавило свој национални идентитет.¹⁴ Према овом аутору, теоретичари попут Ентонија Гиденса (Anthony Giddens), термин *национализам* сагледавају као „епидемију вруће националистичке страсти” која се јавља у временима социјалних нереда (нарушавања) и огледа у екстремним друштвеним покретима.¹⁵ Ово превасходно психолошко посматрање национализма сматра да националистичка схватања нису део свакодневног друштвеног живота, већ, напротив, теже да се удаље од већине активности које чине део свакодневног друштвеног живота. Међутим, насупрот овом „херојском” схватању националног идентитета, Билиг тврди да је свакодневно јачање националне свести од пресудног значаја за одржавање националних режима.¹⁶ У основи Билиговог схватања је становиште да постоји свакодневно „обележавање” (*flagging*), тј. подсећање националности кроз свакодневно репродуковање идеолошких навика.¹⁷ Другим речима, у устаљеној пракси и свакодневним дискурсима, посебно у масовним медијима, свакодневно се „обележава” идеја нације. Кроз такво обележавање, „успостављене нације се репродукују, са својим грађанством које се недвосмислено подсећа на национални идентитет.”¹⁸ Процес обележавања се реализује кроз употребу симбола и дискурса који се заснива на употреби „малих речи”, попут *ми, наши, овде, нација*. Дакле, Билигово схватање је да национални идентитет не настаје у сукобима и конфликтима, већ се народи „репродукују” свакодневно, на баналне начине, те да су ове баналне навике ума и праксе основно упориште националног идентитета. У том смислу, чак и оне активности и представе које се сматрају „клише-

13. Michael Billig, *Banal Nationalism*, Sage, London, 1995, p. 69.

14. *Ibid.*

15. *Ibid.*, p. 44.

16. *Ibid.*, p. 46.

17. *Ibid.*, pp. 6-8.

18. *Ibid.*, p. 154.

има”, као што су застава и национална химна, имају велики значај, јер репродукују национални идентитет омогућавајући подршку популације својој држави у тешким временима (као што је, на пример, рат). Акцент је на подсвесним процесима код припадника једне нације: подсећање на националну припадност је континуирано, „банално”, те појединци нису ни свесни овог процеса.

Ослањајући се на Билигову тезу о баналности национализма, Лаура Крэм (Laura Cram) развила је концепт тзв. „баналног европеизма”, примењујући Билигов концепт баналности национализма на процес европске интеграције и на однос националних идентитета и идентитета ЕУ. Као једна од теоретичара који сагледавају проблем европског идентитета са становишта национализма, Крэм дефинише идентитет ЕУ као контингентни и контекстуални процес. Наиме, да би се разумео процес формирања идентитета ЕУ, као и природа и комплексност односа између овог идентитета и националних идентитета, потребно је да се препозна не само значај *контекста* у оквиру кога се формира идентитет, већ и *контингентна* природа идентитета као процеса.¹⁹ Контингентност идентитета значи да се не може говорити о фиксном ентитету, него о „привременој стабилизацији значења”.²⁰ Контингентност националног идентитета огледа се у томе да се он не сагледава као емоционално везивање за домовину или културу, већ као избор или чин воље, па чак и као калкулисана одлука која сагледава предности (користи) о припадности датој нацији. Ово становиште налазимо код Карла Дојча (Karl Deutsch) и Ернста Хаса (Ernst Haas). Дојч истиче да „политичке навике лојалности” могу да буду „пренете” од било које политичке јединице ка другој, уколико нуде обећавајући оквир у оквиру којег се може развити атрактиван начин живљења.²¹ Хас је, пак, тврдио да „добри Европљани” нису главни творци нарастајуће регионалне заједнице, већ да је „процес фор-

19 Laura Cram, "Identity and European Integration: diversity as a source of integration", *Nations and Nationalism*, vol. 15, n° 1, 2009, p. 111.

20 Danijela Marot Kik, „Kontingentnost identiteta.” *Fluminensia*, vol. 26. br. 1, 2014, str. 177.

21 Karl Deutsch et al., *Political Community and the North Atlantic Area*, Greenwood, New York, 1957, p. 85.

мирања заједништва условљен национално конституисаним групама са специфичним интересима и циљевима, које су вољне и способне да прилагоде своје тежње када се тај прекрет чини профитабилним.²² Према Хасу, инструментални интереси актера воде ка иницијалној интеграцији, тј. преносу лојалности на нови, супранационални центар, што затим доводи до идентификације са новим центром и условљава даљу интеграцију.

Уколико се идентитет схвати као *контингентан*, почетна одлука да се подржи процес интеграције, да се одржи *status quo* или да се овај процес усмерава ка преносу овлашћења, донета је као резултат мање или више рационалне калкулације о предностима интеграције или преноса овлашћења, а не као резултат „европејства”. Отуда лојалност није фиксна већ контингентна, тј. зависи од способности различитих власти да обезбеде нека вредносна добра.²³ Другим речима, идентитет није фиксна категорија, већ је подложен промени. Исто тако, идентитет је контекстуалан, тј. зависи од контекста у коме се образује.

Полазећи од Билигове поделе на „херојски” и „банални” национализам, Лаура Крем анализира концепт идентитета ЕУ не на основу великих достигнућа процеса европске интеграције, већ кроз сагледавање промена свакодневних навика. У светлу баналног европеизма процес европске интеграције постао је део свакодневног живота њених грађана. Као у случају баналног национализма, тако се и у случају баналног европеизма наглашава свакодневна употреба вредности и симбола, који се сматрају кључним за јачање идентитета ЕУ код њених грађана. Иако је, како истиче Крем, „мало њих спремно да умре за ЕУ”, чланство у ЕУ је постало „укорењени” део свакодневног живота њених грађана у ЕУ.²⁴ Дакле, основни аспект баналног европеизма је да идентификација са

22 Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-57*, Stanford University Press, Stanford, 1958, p. xiv.

23 Laura Cram, „Does the EU Need a Navel? Implicit and Explicit Identification with the European Union.” *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, n° 1, 2012, p. 74.

24 Laura Cram, „Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European Integration.” Paper presented at the ECPR Fifth Pan-European Conference, Porto, 24-26 June 2010, pp. 15-16.

ЕУ није херојска, већ „приземна“, па чак и банална. За грађане ЕУ, идентификација са ЕУ огледа се у свакодневним „незапаженим“ активностима попут употребе пасоша или возачких дозвола, поштовања правних прописа ЕУ, па и пролажења поред заставе ЕУ, што непрестано подсећа грађане о њиховој укључености у систем ЕУ.²⁵ Као и у случају Билиговог баналног национализма, и банални европеизам заснива се на подсвесном процесу подсећања припадности. Крем наглашава да су три елемента кључна за објашњење процеса који води ка „нормализацији“ ЕУ као легитимне политичке власти у животима и мислима њених грађана. Најпре, не постоји јединствено „замишљање“ ЕУ нити јединствено разумевање шта она представља за грађанина који се са њом идентификује.²⁶ Поврх тога, идентитет није непроменљив, већ подложен променама и прилагођавању. Затим, процес европске интеграције настао је са циљем да омогући сарадњу између бивших зарађених држава. У том смислу, тзв. „колективно заборављање“ је од кључног значаја, јер се кроз процес учења мењају преференције, циљеви и обрасци понашања. Колективно заборављање се реализује кроз „нормализацију“ тј. „доместикацију“ првобитно непознатих навика. Отуда колективно заборављање омогућава да промене у обрасцима понашања, које су у почетку биле нове и непознате, постепено постају свакодневне и неупадљиве. Коначно, тзв. „нормализација“ представља трећи елемент који је кључан за разумевање идентитета у процесу европске интеграције. „Нормализација“ ЕУ се дешава када нова правила и рутине или интегративне навике трансформишу поимање улоге ЕУ у животима и замишљању њених грађана и доводе до стања „нормалности“, у коме је промењено замишљање о ЕУ и у коме је колективно заборављено да је живот некада био другачији.²⁷ У оквиру ЕУ, у устаљеној пракси и свакодневним дискурсима, посебно у масовним медијима, грађани се свакодневно суочавају са „ба-

25 Laura Cram, „Introduction: banal Europeanism: European Union identity and national identities in synergy.“ *Nations and Nationalism*, vol. 15, n° 1, 2009, pp. 104-105.

26 Laura Cram, „Does the EU Need a Navel? Implicit and Explicit Identification with the European Union.“ *op. cit.*, p. 78.

27 *Ibid.*, p. 79.

налним" референцама о ЕУ, актерима, институцијама, правним прописима, које су другачије од експлицитних дискусија вођених од стране елита око питања да ли развој ЕУ промовише или угрожава национални интерес. Баналне референце о ЕУ, па чак и неупадљиви термини попут „држава чланица” представљају непрестани подсетник за грађане о њиховом чланству и припадању ЕУ.

Дакле, банални европеизам указује на имплицитну, подсвесну идентификацију тј. везаност за ЕУ. Схваћен као контингенти и контекстуални процес, идентитет ЕУ отуда није заснован на свесном, добровољном избору појединца да се идентификује као европски грађанин и да подржи процес европске интеграције.²⁸ Кроз свакодневну социјализацију, грађани имплицитно прихватају промену европске реалности, радије него да се експлицитно са њом сагласе. Банални европеизам ставља акценат на подсвесне процесе који воде ка нормализацији ЕУ као легитимне политичке власти. Тако европска интеграција не може бити нешто изузетно или специјално све време, већ је потребно да она добије смисао за грађане. Отуда и постојање разлике између свесног или „цењеног” европеизма, и подсвесног или „баналног” европеизма. Наиме, Крем наглашава разлику између два различита аспекта идентитета ЕУ: насупрот баналном европеизму, постоји и тзв. „цењени” европеизам. Притом се банални европеизам сагледава као имплицитна и подсвесна идентификација са ЕУ, док се тзв. „цењени” европеизам дефинише као експлицитна и свесна идентификација са ЕУ. „Цењени” европеизам подразумева да су улога и функција ЕУ и импликације чланства у ЕУ за појединца признате или схваћене као „смислене” а не као имплицитне и „узете здраво за готово.”²⁹ Суштина разумевања улоге идентитета ЕУ огледа се у начину на који банални европеизам постаје цењени европеизам.³⁰ Међутим, будући да је процес европске интеграције пројекат

28 Hans-Jorg Trenz, „Saga of Europeanisation. On the Narrative Construction of a European Society.” ARENA Working Paper 7, 2014, p. 10.

29 Laura Cram, „Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European Integration.” *op. cit.*, p. 8.

30 *Ibid.*

вођен од стране елита, постоји неповезаност између акција које се спроводе на нивоу ЕУ, и њиховог доживљавања од стране грађана. Чак и у случајевима када одређене одлуке на нивоу ЕУ имају директан утицај на животе грађана, ове одлуке су „филтриране“ од стране националних извршних органа, што отежава, за грађане ЕУ, процену о њиховом статусу као „добитника или губитника“ у контексту ЕУ.³¹ Ипак, експлицитна подршка ЕУ може се обезбедити уколико се појави „уважавање“ обима већ постојећег баналног европеизма. За неке грађане, ово откриће њихове имплицитне повезаности са ЕУ неће их приклонити експлицитној идентификацији са ЕУ. Међутим само признавање обима имплицитне идентификације грађана са ЕУ има утицаја на калкулације грађана о корисности чланства у ЕУ, и самим тим и значајане импликације за процес европске интеграције.³²

3. „Банални европеизам“ и национални идентитет у процесу европске интеграције

Теоријска разматрања идентитета ЕУ усмерена су претежно на његов однос са националним идентитетима. Да ли образовање идентитета ЕУ поништава постојање националних идентитета? Какав је њихов однос у процесу европске интеграције? Већина аутора усмерена је на питање „трансформације“ националних интереса, тј. на процес социјализације грађана од стране ЕУ.

Још у неофункционалистичкој теорији европске интеграције наилазимо на становиште да се у процесу европске интеграције јавља „вишеструка лојалност“ и да пренос лојалности са националног на наднационални ниво не значи одрицање од националне државе.³³ Ово становиште налазимо и у социјалном конструктивизму, који наглашава да постоје „вишеструки идентитети“, тј. да постоји „подељена лојалност“ а

31 Laura Cram, „Does the EU Need a Navel? Implicit and Explicit Identification with the European Union.” *op. cit.*, p. 80.

32 *Ibid.*, pp. 80-81.

33 Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-57*, Stanford University Press, Stanford, 1958, p. 14.

не смеа лојалности по принципу „све или ништа“ у процесу трансформације идентитета.³⁴ Европски идентитет се ни у случају баналног европеизма не сагледава као феномен са збиром нула. Међутим, како су повезани ови „вишеструки“ идентитети? Како се однос идентитета ЕУ и националних идентитета објашњава кроз призму баналног европеизма? Допринос баналног европеизма огледа се у томе што се наглашава контингентна и контекстуална природа идентитета, као и могућност коегзистенције вишеструких идентитета. Тако је основна хипотеза баналног европеизма да процес европске интеграције олакшава „процват“ различитих националних идентитета, да „подстиче инхацију ЕУ на свакодневном нивоу, као и јачање осећаја баналног европеизма као кључног аспекта европског интеграционог процеса.“³⁵ Међутим, процес европске интеграције не мора нужно да води ка конвергенцији националних идентитета или ка развоју идентитета ЕУ који се „такмичи“ са постојећим националним идентитетима. То, опет, не значи да идентитет ЕУ неће никада угрозити постојеће националне идентитете или да ће увек олакшати артикулацију појединих идентитета. Европска унија као контекст условљава различите механизме односа националних идентитета и идентитета ЕУ, те они варирају у различитим контекстима. Примера ради, када је реч о државама чланицама ЕУ, чињеница је да су оне приступиле ЕУ јер им је то омогућавало да остваре интересе које нису могле самостално да реализују. Овим питањем бавили су се многи теоретичари, и ово становиште налазимо још у неофункционалистичкој теорији европске интеграције и радовима Ернста Хаса. Оно што је, међутим, недовољно теоријски истражено, то је дугорочни ефекат који међузависност држава у оквиру ЕУ може имати на национални идентитет. Поједини социјални конструктивисти говоре о „трансформативном ефекту“ који ЕУ има на националне идентитете³⁶, те о троструком облику односа

34 Brigid Laffan, *Integration and Co-operation in Europe*, Routledge, London, 1992.

35 Laura Cram, „Identity and European integration: diversity as a source of integration.“ *Nations and Nationalism*, vol. 15, n°1, 2009, p. 110.

36 Thomas Christiansen, Erik Knud Jørgensen, Antje Wiener, „The Social construction of Europe.“ *Journal of European Public Policy*, vol. 6, n° 4, 1999, p. 529.

идентитета ЕУ у односу на национални идентитет: идентитети могу да буду „утеждени“, замишљени као концентрични кругови, затим, они могу да се преклапају, и коначно, могу да буду испреpletани, неодвојиви, да се мешају и утичу један на другог.³⁷

Развијајући концепт баналног европеизма, Лаура Крем настоји да одговори на питање који је дугорочни утицај међузависности држава у оквиру ЕУ на национални идентитет. Са становишта баналног европеизма, процес европске интеграције не доводи нужно до конкуренције између националних идентитета и идентитета ЕУ. Напротив, ЕУ може деловати као оквирни контекст, па чак и као „извор“ за неке националне идентитете. Као примери за потврду овог становишта наводе се Немачка, Шпанија и Италија. Ауторка наводи да је немачко чланство у ЕУ „потчињило“ њене националне аспирације, те да су „германство“ и „европејство“, као заједнички и међусобно повезани идентитети дуго година представљани као основ за разумевање немачког идентитета. Након немачког уједињења, јављале су се тенденције везане за растућу диференцијацију између ова два идентитета, које су биле праћене чвршћом немачком позицијом у односу на ЕУ. Стога, немачко-европски идентитет може бити истовремено и контингентан, у односу на предности и ограничења чланства у ЕУ, и контекстуалан, у односу на домаће и међународне могућности и ограничења.³⁸ Случај Шпаније, према Крем, један је од примера који показују да процес европске интеграције може допринети јачању националног идентитета, будући да је ЕУ играла значајну улогу у „колективном заборављању“ историјске шизме. Када је реч о Италији, ЕУ је имала неколико функција у погледу италијанског идентитета. Такође, у случају Каталоније, Шкотске и Велса, ЕУ као контекстуални оквир ствара простор за вишеструке идентитете, и „олакшава прелаз ка независности.“³⁹ Предочен је и случај Малте, као

37 Thomas Risse, „Neofunctionalism, European identity and the puzzles of European integration,” *Journal of European Public Policy*, vol. 12, n° 2, 2005, pp. 295-296.

38 Laura Cram, „Identity and European integration: diversity as a source of integration,” *op. cit.*, p. 116.

39 *Ibid.*, p. 117.

државе чији грађани имају великих потешкоћа да замисле себе као нацију, услед поларизованог политичког контекста, који отежава консензус око употребе симbola и тиме онемогућава самоспознају грађана. Томе треба додати и чињеницу да је на Малти био изразито изражен скептичан став према чланству у ЕУ. Међутим, овај скептични став грађана према чланству у ЕУ, расправа о предностима и ограничењима овог чланства, као и осећање да чланство у ЕУ може представљати „претњу” националном идентитету, довели су, у ивесној мери, до образовања заједничке перспективе њених грађана. Отуда је управо у односу према ЕУ дошло до образовања онога што је било историјски недостижно за Малту - до одговора у односу на „другог”, до осећаја посебности према „другом”, што је једна од основних одлика идентитета.⁴⁰

Улога коју ЕУ има у олакшавању „процвата” различитих идентитета подстиче развој осећаја *баналног* у односу на *херојски* европеизам. Чланство у ЕУ постаје норма, док ЕУ постаје оквир за инхацију, у коме грађани „заборављају да запамте” да садашња ситуација није одувек била таква. Чланство у Европској унији омогућило је јачање националних идентитета и националних покрета за које је постојање саме ЕУ био нужан предуслов. Ова зависност од постојања ЕУ омогућава динамичност европског интеграционог процеса. Банални европеизам отуда може у неким случајевима представљати саставни елемент националне концепције идентитета.⁴¹

4. Закључак

Сагледавање идентитета у процесу европске интеграције кроз призму баналног европеизма представља користан аналитички оквир за разумевање концепта идентитета. Од великог значаја је схватање идентитета као контингентног и контекстуалног, те прихватање могућности коезистенције вишеструких идентитета. На премисама баналног европеи-

40 *Ibid.*, p. 122.

41 *Ibid.*, p. 124.

зма закључује се да међу грађанима ЕУ постоји имплицитна, подсвесна идентификација са ЕУ. Свакодневно јачање заједничке свести о постојању и деловању институција ЕУ је кључни аспект баналног европеизма. Ово свакодневно „сусретање“ грађана са политикама и програмима ЕУ доприноси јачању европског идентитета. Такође, идентитет се не сагледава као формула са збиром нула, већ као динамичка интеракција између националних и европског идентитета у процесу европске интеграције. Иако се ради о једној врсти „импровизације“ Билингове тезе о баналном национализму, не може се оспорити значај овог приступа за разумевање идентитета у процесу европске интеграције. Ипак, поједини аутори указују на недостатке баналног европеизма. Тако наилазимо на становиште да банални европеизам може да доведе до „институционалне пат-позиције“. Сматра се да рутина баналног европеизма ризикује да постане препрека иновацијама и иницијативама, будући да се бирократска структура ЕУ сагледава као „гвоздени кавез“.⁴² Постоје и мишљења да тврдња да процес европске интеграције олакшава „процват“ различитих националних идентитета, као и да подстиче инхибитацију ЕУ на свакодневном нивоу и јачање осећаја баналног европеизма као кључног аспекта европског интеграционог процеса, није довољно емпиријски потврђена.⁴³

Литература

- Божиловић, Никола, *Култура и идентитет на Балкану*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2007.
- Пешић, Милена, „Национални идентитет: између континуитета и променљивости.“ *Српска политичка мисао*, вол. 37, бр. 2, 2012.
- Стојадиновић, Миша, „Изазови формирања идентитета у савременом друштву.“ *Политичка ревија*, вол. 29, бр. 3, 2011.

42. Hans-Jörg Trenz, „Saga of Europeanisation. On the Narrative Construction of a European Society.“ *op. cit.*, p. 11.

43. Vera Slavtcheva-Petrova, „Rethinking Banal Nationalism: Banal Americanism Europeanism, and the Missing Link between Media Representations and Identities.“ *International Journal of Communication*, n° 8, 2014, p. 45.

- Стојадиновић, Миша, „Питање националног идентитета у XXI веку.“ *Политичка ревија*, вол. 27, бр.1, 2011.
- Стојадиновић, Миша, *Потрага за идентитетом*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Billing, Michael, *Banal Nationalism*, Sage, London, 1995.
- Bruter, Michael, *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*, Palgrave Macmillan, London, 2005.
- Christiansen, Thomas, Jørgensen, Erik Knud, Wiener, Antje, „The Social construction of Europe.“ *Journal of European Public Policy*, vol. 6, n° 4, 1999.
- Cram, Laura, „Does the EU Need a Navel? Implicit and Explicit Identification with the European Union.“ *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, n° 1, 2012.
- Cram, Laura, „Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European Integration.“ Paper presented at the ECPR Fifth Pan-European Conference, Porto, 24-26 June 2010.
- Cram, Laura, „Identity and European integration: diversity as a source of integration.“ *Nations and Nationalism*, vol. 15, n°1, 2009.
- Cram, Laura, „Introduction: banal Europeanism: European Union identity and national identities in synergy.“ *Nations and Nationalism*, vol. 15, n° 1, 2009.
- Deutsch, Karl, et al., *Political Community and the North Atlantic Area*, Greenwood, New York, 1957.
- Fligstein, Neil, Polyakova, Alina, Sandholtz, Wayne, „European Integration, Nationalism and European Identity.“ *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, nS1, 2012.
- Guibernau, Montserrat, „The birth of a united Europe: on why the EU has generated a *non-emotional* identity.“ *Nations and Nationalism*, vol. 17, n° 2, 2011.
- Haas, Ernst B., *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-57*, Stanford University Press, Stanford, 1958.
- Hooghe, Liesbet, Marks, Gary, „A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus.“ *British Journal of Political Science*, vol. 39, n° 1, 2009.
- Laffan, Brigid, *Integration and Co-operation in Europe*, Routledge, London, 1992.

- Marot Kiš, Danijela, „Kontingencnost identiteta.” *Fluminensia*, vol. 26, br. 1, 2014.
- Radenović, Sandra, „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja.” *Filozofija i društvo*, br. 3, 2006.
- Risse, Thomas, „Neofunctionalism, European identity and the puzzles of European integration.” *Journal of European Public Policy*, vol. 12, n° 2, 2005.
- Risse, Thomas, *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Cornell University Press, Ithaca, 2010.
- Slavtcheva-Petrova, Vera, „Rethinking Banal Nationalism: Banal Americanism Europeanism, and the Missing Link between Media Representations and Identities.” *International Journal of Communication*, n° 8, 2014.
- Trenz, Hans-Jorg, „Saga of Europeanisation. On the Narrative Construction of a European Society.” ARENA Working Paper 7, 2014.

Дејана Вукчевић

„БАНАЛЬНЫЙ ЕВРОПЕИЗМ” И ИДЕНТИЧНОСТЬ В ПРОЦЕССАХ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Резюме

В данной статье автор исследует концепт банального европеизма в качестве полезного аналитического концепта для понимания идентичности в процессе европейской интеграции. Банальный европеизм понимается как имплицитная, подсознательная идентификация с ЕС как легитимной политической властью. Основным аспектом банального европеизма заключается в том, что идентификация с ЕС не является героической, а банальной, ибо осуществляется через ежедневные и „банальные” навыки и практику (употребление паспортов, водительских прав и т.п.), постоянно напоминающие гражданам об их принадлежности к системе ЕС. Привязанность с ЕС постоянно повторяется через „банальные” ежедневные действия. В этом

смысле идентичность ЕС не базируется на сознательном и добровольном выборе индивида считать себя европейским гражданином и поддерживать процесс европейской интеграции, а через ежедневную социализацию граждане принимают изменение европейской реальности прежде чем откровенно с ней согласиться. Статья состоит из двух частей. В первой части рассматривается концепт банального европеизма, который на идентичность смотрит как на постоянный и контекстуальный процесс. Во второй части автор исследует отношения идентичности ЕС и национальных идентичностей. Автор приходит к выводу, что концепт национальной идентичности, базирующийся национальную идентичность на премисах национализма, представляет собой полезную аналитическую рамку для понимания идентичности в процессе европейской интеграции.

Ключевые слова: национальная идентичность, идентичность ЕС, банальный европеизм, европеизация, европейская интеграция.

Dejana Vukcevic

«BANAL EUROPEANISM» AND IDENTITY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Resume

In this paper, the author deals with the concept of the so-called "banal Europeanism" as a useful analytical concept for understanding identity in the process of European integration. Banal Europeanism is understood as implicit, subconscious attachment/identification with the EU as a legitimate political authority. The main aspect of banal Europeanism is that identification with the EU is not heroic, but banal, and it is based on daily low-level engagement with the EU in unremarkable ways (carrying passports or driving licences, conforming with EU legislation), which constantly remind

citizens of their involvement in the EU system. The attachment to the EU is reiterated by day-to-day banal actions. In this sense, the identity of the EU is not based on conscious, deliberate choices by the individuals to identify as a European citizen and to support integration. Through mundane socialization, the citizens implicitly accept the changing of European reality rather than explicitly consenting to it. The article is divided into two parts. The first part discusses the concept of banal Europeanism, which considers identity as a contingent and contextual process. In the second part, the author deals with the relations between the EU identity and national identities. The author concludes that the concept of banal Europeanism, which conceptualises the European identity on the premises of nationalism, represents a useful analytical framework for understanding identity in the process of European integration.

Key words: national identity, EU identity, banal europeanism, europeanization, European integration.